

Katarzyna Dudek

katarzyna.dudek@pk.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5018-2055>

Aneta Kowalska

aneta.kowalska@pk.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9002-2160>

Biblioteka Politechniki Krakowskiej

Dzień Danych Otwartych – inauguracja Tygodnia Wiedzy w Europejskim Mieście Nauki Katowice 2024

Słowa kluczowe: dane badawcze, data steward, otwarte dane, Tydzień Wiedzy, Europejskie Miasto Nauki Katowice 2024

[Dzień Danych Otwartych \(DDO\)](#)¹ rozpoczął [Tydzień Wiedzy](#) (1–7 lipca 2024), który jest 26 z 50 Tygodni w Europejskim Mieście Nauki (EMN) Katowice 2024. *Bez otwartych danych świat nie będzie się rozwijał* – m.in. tym stwierdzeniem dr Anna Budzanowska z Uniwersytetu Śląskiego (UŚ) w Katowicach, kurator Tygodnia Wiedzy, oficjalnie zainaugurowała DDO. Zebranych gości i prelegentów powitała także dr hab. Agnieszka Turska-Kawa, prof. UŚ, powołana w czerwcu br. na prorektora ds. nauki na kadencję 2024–2028. Obie panie podkreśliły znaczenie otwierania danych w działaniach mających na celu wzmocnienie zaufania dla nauki, w uczciwości badawczej i transparentności w nauce. Warsztaty, szkolenia i wykłady przygotowane na ten dzień specjalnie z myślą o mieszkańcach Śląska, naukowcach, samorządowcach i data stewardach w swoim założeniu miały przybliżyć koncepcję polskiej metropolii i miasta opartego na wiedzy (danych). Celem było także pokazanie potencjalnych pól współpracy uczelni i jednostek badawczych z sektorem samorządowym i biznesem w dziedzinie otwartych danych, w myśl hasła EMN [Nauka da nam przyszłość](#).

Zasadnicza część programu DDO odbyła się w [SpinPLACE](#) – centrum kreatywności i coworkingu. To nowa i ważna w Katowicach przestrzeń do twórczej współpracy, prezentacji i promocji działań, organizacji warsztatów itp., w formie stacjonarnej oraz hybrydowej. Miejsce przeznaczone dla śląskiej społeczności akademickiej, przedsiębiorców oraz samorządu terytorialnego.

Wprowadzeniem do pierwszej debaty DDO, dotyczącej stanu wdrażania polityki otwartości na uczelniach śląskich, było wystąpienie online dr inż. Piotra Sobeckiego z Ośrodka Przetwarzania Informacji – Państwowego Instytutu Badawczego (OPI PIB). W swojej prezentacji P. Sobecki przedstawił [Analizę stanu otwartej nauki w Polsce](#) (2023) przeprowadzoną na podstawie ankietowego badania jakościowego (maj–czerwiec 2023) i przeglądu polityk otwartego dostępu. Próbując odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób zachęcać naukowców do otwierania badań, omówił wyzwania procesu wdrażania polityk otwartości na polskich uczelniach. Wymienił m.in.: potrzebę budowania kadr do spraw otwartej nauki, poprawę warunków ich pracy i finansowania infrastruktury (w tym repozytoriów danych), rozwój kompetencji prawnych, konieczność koordynacji systemów

¹ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 16.07.2024 r.

nagradzania za udostępnianie danych, wspieranie kosztów publikowania otwartego, finalizację polityki otwartych danych oraz promocję tych tematów wśród naukowców i podejmowanie działań międzynarodowych.

Fot. 1. Dzień Danych Otwartych
Fot. Matylda Klos.

Rozmowę na tematy poruszone przez P. Sobeckiego kontynuowali zaproszeni do dyskusji: dr Maciej Bisaga (Uniwersytet Śląski, UŚ), dr Łukasz Korach (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, UEK), dr hab. Renata Frączek (Politechnika Śląska, PŚ) i Krzysztof Gościński (Śląski Uniwersytet Medyczny, SUM). Moderatorką debaty była Natalia Galica (UŚ), naukowiec, praktyk i entuzjastka otwartej nauki. To wyjątkowe, bo pierwsze, spotkanie przedstawicieli śląskich uczelni, członków [Konsorcjum Akademickiego](#), było okazją do zapoczątkowania i wzmocnienia współpracy środowiska akademickiego i edukacyjnego. Przedstawiciele czterech śląskich uczelni dyskutowali o działaniach związanych z wdrażaniem polityk otwartości podejmowanych przez różne jednostki uczelni oraz o zaawansowaniu tych prac.

M. Bisaga – koordynator Otwartego Dostępu na Uniwersytecie Śląskim (gdzie polityka otwartego dostępu obowiązuje od 2020 r.) zaprezentował proces kształtowania się stanowiska data stewarda na UŚ oraz działanie sieci data stewardów tamże². Z kolei Ł. Korach z Biura Doskonałości Naukowej UEK (uczelnia nie posiada jeszcze oficjalnej polityki otwartości) opowiedział o wsparciu dla nau-

² O tym więcej w rozmowie z M. Bisagą z niniejszym „Biuletynie EBIB” – zob. BISAGA, M. (2024). Otwarty na... sukces?! Wywiad z dr. Maciejem Bisagą – data championem i koordynatorem ds. otwartego dostępu na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Rozm. przepr. Katarzyna Dudek i Aneta Kowalska. *Biuletyn EBIB* [online]. Nr 3(214). [Dostęp 30.08.2024]. Dostępny w: <https://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/925>.

kowców głównie w kwestii planów zarządzania danymi badawczymi oraz otwartym publikowaniu. Na PŚ zmieniona została struktura biblioteki – w Sekcji Informacji Naukowej utworzono grupę Biblioteka Cyfrowa i Dane Badawcze, współpracującą z innymi jednostkami uczelni, o czym mówiła dyrektor Biblioteki PŚ – R. Frączek. Specyfikę działania biblioteki SUM, współpracującej z siecią bibliotek medycznych w ramach projektu „[Polska Platforma Medyczna: portal zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym](#)” przedstawił K. Gościński. SUM w programie nauczania Szkoły Doktorskiej wprowadził tematykę danych badawczych, a Biblioteka SUM przygotowała dla naukowców materiały pomocnicze, m.in. poradnik stworzony we współpracy z bibliotekami polskich uczelni medycznych i Instytutu Medycyny Pracy pt. [Dane badawcze w pigułce](#). Na koniec ciekawej dyskusji uczestnicy DDO mieli okazję dowiedzieć się, jakie potrzeby i życzenia dla przyszłowiowej złotej rybki mają przedstawiciele różnych uczelni. Wymieniono m.in.: konieczność rozbudowy infrastruktury do przechowywania i udostępniania danych, potrzebę wsparcia informatycznego oraz posiadania specjalistów w zależności od rodzaju danych (w tym rzeczownika patentowego, specjalisty ds. ochrony danych osobowych itd.), a przede wszystkim potrzebę kształcenia data stewardów oraz wprowadzenie regulacji dotyczących tego zawodu i usankcjonowanie ich stanowisk na uczelni.

Czy otwartość naukowa prowadzi do naukowej doskonałości? Z doświadczeń zaproszonych do dyskusji panelistów wynika, że w dużym stopniu naukowcy traktują dane badawcze i plany zarządzania danymi (PZD) jak zło konieczne, kolejny obowiązek, choć są już i tacy, dla których otwartość jest oczywistością. Konieczne jest zatem uświadamianie celowości i korzyści wynikających z udostępniania danych, a także obowiązków wynikających z podpisywanych przez naukowców umów grantowych. Zdarza się, że grantobiorcy nie czytają istotnych punktów umów, co może skutkować finansowymi konsekwencjami przy rozliczaniu projektów. W tym miejscu wyraźnie zaznacza się potrzeba wsparcia naukowca przez data stewarda. Jak zauważyła N. Galica, odwołując się do sprawozdania na temat oddziaływania ekonomicznego otwartych danych (Huyer i Knippenberg van, 2020), brak otwartości może prowadzić do strat ekonomicznych, nie tylko na uczelniach, stąd bardzo ważne jest zrozumienie potencjału, jaki niosą otwarte dane przez wszystkie podmioty je wykorzystujące.

Drugim tematem DDO, była kariera polskiego data stewarda. Do dyskusji na temat wiedzy i umiejętności w obszarze zarządzania danymi badawczymi polskich data stewardów M. Bisaga, moderator panelu, zaprosił: dr Marię Pawłowską (VISNEA, Data Steward School) i N. Galicę (UŚ). Zdalnie byli obecni: Magdalena Szuflika-Żurawska (Politechnika Gdańska) oraz dr Leszek Szafranski (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, UJ). Wobec rosnącej ilości danych oraz coraz większych wymagań dotyczących ich ochrony i wykorzystania rola data stewarda staje się coraz istotniejsza w organizacjach i instytucjach naukowych, a także w sektorze prywatnym. Profesjonalizacja zawodu jest zatem niezbędna, co, miejmy nadzieję, jest jedynie kwestią czasu. Aktualnym problemem jest brak struktur i zarządzeń w kwestii regulacji zawodu data stewarda oraz ich kształcenia w Polsce. Co można w tej sprawie zmienić w kraju, na polskich uczelniach? Gdzie szukać przyszłych data stewardów? Jak i gdzie ich szkolić? W dyskusji stwierdzono między innymi, że przed wprowadzeniem krajowej polityki dotyczącej danych badawczych należy zadbać o podnoszenie świadomości władz uczelni co do korzyści z otwierania danych i promowanie przez nie takich działań oraz przekonywanie do tworzenia na polskich uczelniach etatów data stewardów.

Dyskutujący wyraźnie podkreślili potrzebę podnoszenia świadomości naukowców o korzyściach otwierania danych badawczych oraz konieczności rozwijania u nich chęci do komunikowania nauki w sposób otwarty. Tę potrzebę wypracowania wspólnej synergii M. Szuflita-Żurawska podzieliła na kilka zakresów tematycznych, w których należy działać:

- polityki (od szczebla centralnego po uczelniane),
- infrastruktury,
- kadry (odpowiednie kształcenie, konieczność usystematyzowanego i uregulowanego działania, w oparciu o dostępne wzory np. niderlandzkie).

Obecnie rekrutacja na stanowisko data stewarda w Polsce jest dość problematyczna. Po pierwsze, zawód ten nie jest jeszcze prawnie umocowany (tu ważne są działania odgórne tj. na poziomie ministerstwa, potem instytucji). Po drugie, brakuje wykwalifikowanych kadr, tj. ludzi z doświadczeniem i chęcią do dalszej, ustawicznej nauki. Nie każdy też nadaje się do tego zawodu. Bardzo powoli rozwija się kształcenie specjalistów, a nieuregulowany jeszcze status data stewarda oraz warunki finansowe na polskich uczelniach sprawiają, że bardziej opłacalne staje się zatrudnienie w sektorze prywatnym. Jaki jest przepis na sukces? W trakcie dyskusji pojawiły się pomysły dotyczące rekrutowania przyszłych data stewardów m.in. spośród administracji uczelnianej czy doktorantów. Według N. Galicy kariera data stewarda może być alternatywną ścieżką naukową, wymagającą ciągłego doksztalcania się. Przy różnorodności zadań i obowiązków data stewarda pojawia się też opcja dalszej specjalizacji w obrębie tej profesji.

Jak grzyby po deszczu mnożą się oferty kursów oraz szkoleń dla osób zainteresowanych zawodem data stewarda. Niestety, większość z nich pozostawia wiele do życzenia w kwestii jakości. M. Pawłowska, dyrektor pierwszej w Polsce Data Steward School, wśród elementów istotnych w kształceniu specjalistów w zakresie danych, wymieniła m.in. dziedzinowość (specjaliści w danej dziedzinie naukowej), znaczenie praktyki oraz konieczność ustawicznego doszkalania. Na podstawie swoich doświadczeń ze współpracy międzynarodowej i znajomości sytuacji data stewardów na Zachodzie (USA, Kanada), zauważyła, że opiekunami danych coraz częściej zostają osoby na pewnym etapie swojego życia i kariery, szukające stabilizacji, dla których np. zabrakło etatu w ośrodku badawczym (stanowiska typu post-doc). L. Szafranski z kolei zwrócił uwagę na duże wymagania profesji data stewarda, m.in. nieustanny rozwój i doszkalanie, niezbędną znajomość języka angielskiego i konieczność dzielenia się zdobytą w trakcie szkoleń wiedzą. Taka ścieżka, gdzie jeden data steward przekazuje wiedzę wyniesioną np. z dedykowanych warsztatów koledze w zespole (*peer-to-peer*), jest realizowana na UJ. Istotny w procesie kształcenia data stewarda jest również mentoring (N. Galica). Doświadczenie UŚ, gdzie zrealizowano program kształcenia data stewardów (do którego zaproszono pracowników uczelni, osoby z administracji oraz naukowców, którzy zadeklarowali chęć i gotowość do dalszego kształcenia) pokazało również, że w pracy data stewarda potrzebne są także pewne predyspozycje osobowe potencjalnych kandydatów, są to m.in. otwartość i gotowość do pracy wymagającej dialogu, umiejętność współpracy z wieloma osobami z różnych dziedzin, znajomość struktur i polityk danej instytucji. Czy data steward powinien jednak znać się na wszystkim czy wystarczy, że skupi się na danych badawczych? Ideału ze świecą (a może z AI?) szukać.

Plan popołudnia DDO uwzględnił jeszcze dwa superciekawe wystąpienia, przed przerwą na obiad oraz tzw. częścią rozrywkową (tj. wizytą studyjną w pracowni digitalizacji Muzeum Historii Katowic i spotkaniem z M. Jankowskim i Ł. Żółciakiem w Miejskim Inkubatorze Przedsiębiorczości [Rawa.Ink](https://rawa.in)). Na zaproszenie organizatorów, wirtualnie do wydarzenia dołączył prof. Stanisław Kistryn (UJ), wice-

przewodniczący Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego i koordynator polskiego oddziału Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA) od 2023 r. [CoARA](#) została powołana w 2022 r. w celu zmiany systemu ewaluacji badań naukowych. S. Kistrzyn przybliżył obecnym misję i działania realizowane przez CoARę, w tym aktywność tzw. grup roboczych (working groups) i oddziałów krajowych (national chapters). *Koalicja przyjęła zobowiązania uwzględniające otwartą naukę i jej wpływ na jakość badań. (...) Otwartość sprzyjać ma nawiązywaniu współpracy zarówno w ramach środowiska naukowego, jak i poza nim, co z kolei przekłada się na innowacje w zakresie technologii oraz większe oddziaływanie nauki na kwestie ekonomiczne, kulturowe i społeczne* (Uniwersytet Śląski w europejskiej..., 2022). Członkowie grup roboczych i oddziałów krajowych CoARA na zasadzie „wspólnoty praktyk” opracowują rekomendacje dotyczące ewaluacji badań naukowych na poziomie ogólnoeuropejskim wymieniając się wiedzą i doświadczeniami. Z uwagi na fakt, że w *dokumentach podkreślono w szczególności m.in. potrzebę zapewnienia powszechnego dostępu do metod i wyników, co ułatwia weryfikację i replikację badań, a także ponowne wykorzystanie rezultatów badań* (Uniwersytet Śląski w europejskiej..., 2022), padło zobowiązanie do podjęcia tematu roli data stewardów na najbliższych spotkaniach polskiego oddziału CoARy oraz nawiązania współpracy z Siecią Kompetencji Otwartej Nauki Data Steward PL (dawna DSCC-PL Polska Grupa Robocza).

Na zakończenie części wykładowo-warsztatowej DDO M. Bisaga w swojej prezentacji na temat *Europejskiego kodeksu postępowania w zakresie rzetelności badawczej* (ALLEA, 2023) zwrócił uwagę na rozwijającą się nową profesję tzw. data sleuth[®] lub data detective. Takie osoby wykorzystują specjalny zestaw umiejętności, w tym kryminalistykę cyfrową, wiedzę merytoryczną i kontakt z sygnalistami, aby zidentyfikować potencjalne oznaki niewłaściwego postępowania badawczego i zwrócić na nie uwagę zainteresowanych stron, zanim mogą zaszkodzić badaniom i wynikom naukowym. Ostatnio zauważony kryzys replikowalności oraz skandale związane z wycofywaniem opublikowanych artykułów naukowych z renomowanych periodyków podważyły zaufanie opinii publicznej do nauki. Oznacza to, że data sleuths mogą stać się niezwykle pomocni w wykrywaniu nierzetelności i rodzaju naruszeń (np. nadinterpretacji, selektywnym traktowaniu wyników badań, niepublikowaniu złych wyników) w procesie gromadzenia, opracowywania i publikowania danych badawczych. Niezmiernie ważna zatem jest rzetelność naukowa badaczy oraz stosowanie się do takich dokumentów jak:

1. *Europejski kodeks postępowania w zakresie rzetelności badawczej* (ALLEA, 2023),
2. Kodeks Narodowego Centrum Nauki dotyczący rzetelności badań naukowych i starania o fundusze na badania (2016),
3. Kodeks etyki pracownika naukowego (2020).

Bibliografia:

1. ALLEA (2023). Europejski kodeks postępowania w zakresie rzetelności badawczej. Wyd. popr. 2023 (polskie) [online]. Berlin. [Dostęp 16.07.2024]. Dostępny w: <https://doi.org/10.26356/ECOC-Polish>.
2. *Analiza stanu otwartej nauki w Polsce. Raport końcowy* (2023). [online]. OPI PIB: Warszawa. [Dostęp 16.07.2024]. Dostępny w: <https://radon.nauka.gov.pl/analizy/analiza-stanu-otwartej-nauki-w-Polsce>.
3. HUYER, E., KNIPPENBERG van, L. (2020). The economic impact of Open Data. Opportunities for value creation in Europe [online]. [Dostęp 16.07.2024]. Dostępny w: <https://data.europa.eu/doi/10.2830/63132>.
4. Kodeks etyki pracownika naukowego. Załącznik do uchwały Nr 2/2020 Zgromadzenia Ogólnego PAN z dnia 25 czerwca 2020 r. (2020). Wyd. 3 [online]. [Dostęp 16.07.2024]. Dostępny w: <https://pan.pl/etyka-w-nauce/#kodeks>.

5. Kodeks Narodowego Centrum Nauki dotyczący rzetelności badań naukowych i starania o fundusze na badania. Załącznik do uchwały Rady NCN nr 39/2016 z dnia 11 maja 2016 r. (2016). [online]. [Dostęp 16.07.2024]. Dostępny w: https://www.ncn.gov.pl/sites/default/files/pliki/uchwaly-rady/2016/uchwala39_2016-zal1.pdf.
6. *Uniwersytet Śląski w europejskiej Koalicji na rzecz doskonalenia systemów oceny nauki* (2022). [online]. [Dostęp 16.07.2024]. Dostępny w: <https://us.edu.pl/idb/universytet-slaski-w-europejskiej-koalicji-na-rzecz-doskonalenia-systemow-oceny-nauki/>.